

ISSN 1648-3251

Latutė

vaikams apie gamtą.

243

2025 m. Nr. 6

ERELIS, KURIS NEGAUDO PELIŲ

Išgirdęs žodį „erelis“, dažniausiai įsivaizduoji kur nors dangaus platybėse ratus sukantį ir grobio besizvalgantį didelį plėšrųjį paukštį. Ir tai tiesa: mažesnių rūšių ereliai gaudo peles, smulkius paukščius, didesnių – smulkesnius žinduolius ar jų jauniklius. Bet Lietuvoje gyvena erelis, kuris minta tik žuvimis. Tai aš – **erelis žuvininkas**.

Kartais mane dar vadina žūklininku, žuviniu vanagu arba tiesiog žuvininku.

Ir ne šiaip sau – mano rūšies lotyniškas pavadinimas rodo ryšį su vandeniu: pavadinimas kildinamas iš graikų kalbos žodžių *halos*, reiškiančio „jūra“, ir *aetus*, reiškiančio „erelis“.

Kaip aš atrodau?

Esu kiek didesnis už suopj, trumpauodegis, siaurais, ilgais, smailėjančiais sparnais. Mano nugara ir sparnai pilkai rudi, apačia balta. Viršugalvis baltas, per skruostą eina tamsi juosta. Patelė nuo patino beveik nesiskiria.

Ar žinotai, kad erelis žuvininkas – retas, saugomas, tik ežeringoje Lietuvos dalyje gyvenantis paukštis?

Erelių žuvininkų mūsų krašte priskaičiuojama viso labo apie 50 perinčių porų. Apsigyvename mes atokiose, saugiose vietose, kuriose žmonės lankosi retai. Dažniausiai lizdus krauname aukštapelkėse, užpelkėjusių ežerų pakraščiuose. Maitinamės žuvinguose ežeruose ir žuvininkystės tvenkiniuose. Jeigu būsi prie tokių ežerų ar tvenkinių, tau gali nusišypsoti sėkmė pamatyti, kaip mes smingame į vandenį pačiupti žuvies.

Spalį, artėjant žiemai, žuvininkai skrenda į šiltesnius kraštus, o į gimtinę grįžta paprastai balandį. **Lizdus šie plėšrieji paukščiai krauna atviroje vietoje, prie kurios lengva priskristi, ir būtinai šalia vandens telkinio.** Žuvininkų lizdai būna pačioje medžio viršūnėje, ant uolų, neretai šie paukščiai renkasi ir dirbtines platformas. Tuose pačiuose lizduose dažnai jie peri daug metų. Paprastai deda 2–3 kiaušinius ir juos šildo apie 37 dienas. Jaunikliai lizde auga 50–55 dienas.

Kol peri, erelių žuvininkų pora dailijasi rūpesčiais.

Patelė dažniausiai peri, saugo išsiritusius jauniklius ir juos maitina. O patinėlis gaudžia žuvis ir jas neša patelei. Jaunikliai visiškai apsiplunksnuoja maždaug per 50–55 dienas. Apaugę plunksnomis ereliukai dar apie du mėnesius laikosi netoli lizdo, o tuo metu juos maitina abu tėvai. Kai ereliukai paauga, mokosi gaudyti grobį medžiodami kartu su tėvais.

Ereliai žuvininkai griebia žuvį smigdami į vandenį. Medžiodami gali panirti iki 1 metro gylio.

PAMOKOS PĖDSEKIO mokykloje

PĖDSEKYS

Kaip gera vasarą! Gaivus vėjelis ir šilti saulutės spinduliai glosto pievoje žydinčius augalus, jų žiedus lanko margaspalviai drugeliai, darbštuolės bitės, kamanės dūzgalės ir kiti vabzdžiai. O kokius nuostabius koncertus rengia paukšteliai giesmininkai. Bet svarbiausia – vasarą būna smagios atostogos. Tik Pėdsekio mokykloje Tutei ir Pitui nėra kada atostogauti. Nuo ryto iki vakaro jie po gamtą keliauja ir pačias netikėčiausias paslaptis atskleidžia.

Na, ir ką gi?

Tute! Tute, tu tik pažiūrėk, ką aš radau!

– Iš šilko siūlų numegztą piltuvėlį, – pritūpęs ir iš visų pusių apžiūrinėdamas radinį nustebo Pitas.

– Ka-a-a-ą? – išpūtė akis Tutė.

– Miela mokytoja, ar gali man paaiškinti, kas tai? Kas jį padarė? – klausimą po klausimo žėrė Pitas.

– Labai jau skubi, Pitai. Turiu ir aš apžiūrėti tavo radinį, tada ir galėsiu tau atsakyti, – Pito rastu piltuvėliu susidomėjo pelėdžiukė.

– Paskubėk, Tute, labai smalsu, kieno tai darbas, – nekantravo peliukas.

– O! Tai voro urvelis-lizdelis! – vos pažvelgusi iškart pasakė Tutė.

– Ka-a-a-as? – dabar jau Pitas išpūtė akis. – Tute, ką tu kalbi, juk vorai ne urvelius daro, o tinklus rezga!

– O tu ilgėliau patūnok prie šio iš šilko siūlų suregztą piltuvėlio formos urvelio. Ir pats įsitikink, kad sakau tiesą. Jeigu iš jo neišlįs voriuukas, galėsi... – akimirką susimąstė Tutė. – Galėsi rytoj neiti į mokyklą ir visą dieną atostogauti.

– Tute, bet juk vorai tikrai rezga tinklus. Jų daug ir visokių esu matęs, – niekaip nenorėjo sutikti Pitai.

– Pitai, toli gražu ne visi vorai vien tinklus rezga. Kai kurių patelės iš voratinklinių siūlų padaro kokonus, kuriuose

nešioja kiaušinėlius, kiti vorai tais siūlais apipina augalų lapus ir į juos padeda kiaušinius, o tretieji – štai tokius urvelius-lizdelius pina ir juose gyvena, – tarsi žirnius bėrė pelėdžiukė, mat vos prieš porą dienų kaip tik skaitė knygą „Pažinkime Lietuvos vorus“.

– Vaje, Tute, koks įdomus ir kaip dailiai suregztas šis voro urvelis-lizdelis, – nuo savo radinio negalėjo atsitraukti Pitai.

Tute, nors daug laiko praleižiu gamtoje, bet tokią dalyką matau pirmą kartą. Gal šie, tokius urvelius-lizdelius darantys, vorai yra reti?

Oi ne, Pitai! Šie vorai tikrai nėra retenybė. Tik jie mėgsta tarp žolynų įsikurti, todėl juos ne taip paprasta pastebėti.

– Tai man labai pasisekė! – nudžiugo peliuukas nesiliaudamas stebėti voratinklinio urvelio.

– Taip, Pitai. Už akylumą tavo gamta apdovanojo. Aptikai voro nuregztą piltuvėlio pavidalo gaudomąjį tinklą. Tokių tinklų gale vorai įsirengia gyvenamąjį urvelį ir jame tyko grobio. Veisimosi metu patelės gyvenamasis urvelis tampa lizdu, kuriame ji saugo kokoną, kol išsiritą jaunikliai.

– Oi, Tute! Štai ir urvelio-lizdelio šeimininkas! – džiaugsmu nesitvėrė peliuukas, voratinklinio piltuvėlio angoje išvydęs dailų vorą. – Kaip gerai, Tute, kad Pėdsekio mokykloje nėra atostogų. Juk galėjome taip ir nesužinoti apie piltuvėlius rezgančius vorus.

– Tikra tiesa, Pitai, – suūbavo Tutė ir bičiuliai pasileido tolyn per pievas atkleisti naujų gamtos paslapčių.

Šuo? Ne! Tai – ŠAKALAS

Ar žinojai, kad tavo mylimas šuo turi laukinių giminaičių?

Ir tai ne tik vilkai ir lapės.

Vienas iš artimiausių giminaičių yra šakalas.

Jis mažiau žinomas

už vilką, bet ne ką mažiau įdomus.

Kas gi tas šakalas? Iš tolo jis gali priminti šunį ar nedidelį vilką, bet atidžiau pažiūrėjęs pastebėsi skirtumus: šakalas yra smulkesnis, jo snukis smailesnis, o kailis dažniausiai gelsvai rudas. Dėl savo spalvos jis dar vadinamas auksiniu šakalu.

Nors šakalas yra šuns giminaitis, bet jis tikrai ne loja. Jo balsas labiau primena vilko staugimą, sumišusį su cypimu. Šakalas gali ir burgzti ar kaukti. Įdomu, kad visai neseniai šakalas atkeliavo į Lietuvą!

Atkeliavo lyg ir pasisvečiuoti... bet pasiliko! Ilgą laiką šakalų Lietuvoje nebuvo. Jie gyveno Pietų ir Rytų Europoje, Azijoje ir Afrikoje. Tačiau dėl klimato atšilimo, nykstančių vilkų ir laisvesnių gyvenimo sąlygų šakalai pamažu pradėjo keliauti šiaurėn.

Pirmasis šakalas Lietuvoje pastebėtas 2015 metais! Nuo to laiko jie jau laikomi mūsų šalies gyvūnais – tai reiškia, kad šakalai jau apsigyveno mūsų krašte ir nesiruošia išvykti.

Ką šakalai veikia? Šakalai – labai protingi, gudrūs ir prisitaikantys gyvūnai.

Viena šakalų šeima gali užimti didžiulį plotą – net iki 20 kvadratinį kilometrų! Dažniausiai šie gyvūnai medžioja poromis arba mažomis grupelėmis. Mėgsta gaudyti peles, paukščius, vabzdžius, varles, jei randa – neatsisako užkristi ir vaisių. Nespjau-na šakalai ir į kitų plėšrūnų paliktus grobio likučius, todėl jie vadinami gamtos tvarkytojais.

Įdomu tai, kad šakalai labai ištikimi – jie susiporuoja visam gyvenimui! Tėvai kartu augina jauniklius, saugo urvą ir net padeda vieni kitiems ieškoti maisto. Dar šakalai labai tvarkingi – kruopščiai valosi ir savo kailį, ir urvą, kuriame gyvena.

Ar šakalai pavojingi? Žmonėms – tikrai ne! Šakalai labai baikštūs ir vengia žmonių. Girdėdami mūsų žingsnius ar kalbą, jie sprunka slėptis. Taigi pamatyti šakalą gamtoje – didžiulė sėkmė! Tačiau kai kada jie gali supainioti ūkinius gyvūnus, pavyzdžiui, vištas, su savo grobiu – todėl ūkininkai kartais dėl jų nerimauja. Bet jei šakalų nėra daug, jie nekelia didelės grėsmės. Tiesą sakant, gamtoje šie gyvūnai atlieka labai naudingą darbą – gaudo pelinius graužikus, kurie dažnai pridaro mums daug žalos.

Kiek vabalas turi sparnų?

Turi sparnus, bet – ne paukštis. Turi kojas, kuriomis ropoja, bet – ne roplys. Dar turi ūselius, kuriais uodžia, liečia, tyrinėja ir net... bendrauja! Spėk, kas jis? Ar ilgai galvojai? Aišku, kad tai vabalas!

Kai atšyla orai ir gamta atgyja, vabalų gali išvysti visur – ir pievose, ir miškuose, ir net ant savo palangės. Štai vieni jų vikriai ropoja žole, kiti plaukioja tvenkinyje, kai kurie tupi nejudėdami ant gėlių, o dar kiti – skrenda! Skrenda? Bet juk jie tokie maži, o jų kūnelį dengia kietas šarvas! Taip, jie tikrai skrenda – nes turi sparnus! O dabar – įdomiausias klausimas: kiek sparnų turi vabalas?

Kieti antsparniai

Kai kalbame apie sparnus, dažniausiai įsivaizduojame dviem sparnais ore plasn-
jantį paukštį. Tačiau vabzdžių pasaulyje ši taisyklė negalioja! Uodai ir musės turi po
du sparnus. O štai vabalai, bitės, žiogai, drugiai ir laumžirgiai – jų turi net po keturis!
Negana to, vabalų sparnai yra labai ypatingi. Skirtingai nei drugių ar laumžirgių,
priekiniai vabalų sparnai virto kietais šarvais, vadinamais antsparniais. Jais vabalai
neplasnoja: antsparniai saugo tikruosius – plonus ir švelnius – užpakalinius sparnus.

Kai vabalas ilsisi ar ropoja ant lapo, jo antsparniai guli
tvarkingai uždengę nugarą ir pilvelį – tarsi gražūs šarvai. O kai šešia-
kojis skrajūnas nutaria kilti į orą – prasideda tikras spektaklis! Vaba-
las pakelia antsparnius į šalis, o iš po jų švelniai išsiskleidžia tikrieji
skraidymo sparnai – plonyčiai, panašūs į trapią plėvelę, bet labai
galingi. Skrisdamas jis plasnoja būtent užpakaliniiais sparnais, o ne
kietaisiais antsparniais. Įdomu, kad nusileidęs vabalas
atsargiai sulanksto sparnus – skersai, išilgai, kaip mažą
popierinę vėduoklę – ir slepia juos atgal po šarvu.

**Minkšti
plasnojamieji
sparnai**

Jei vieną šiltą dieną nuspręsi
išeiti į kiemą ar pievą – išsikelk
sau tikslą: surask vabalą ir palauk,
kol jis pakels savo antsparnius!
Gal tai bus boružė, elniaragis
ar koks kitas pro šalį skubantis
ūsuotis. Turėsi būti kantrus kaip
tikras gamtos tyrinėtojas, bet –
pamatysi stebuklą. Gali atrodyti,
kad šarvuotas vabalas niekada
nepaskris, bet vos tik jis panorės –
mikliai virs oro pilotu! Ir jeigu
pavyks pastebėti akimirka, kai jis
skleidžia savo sparnus – pasijusi
lyg atradęs paslaptį, kurią žino tik
patys smalsiausi.

**Taigi, kitą kartą, kai
pamatysi tyliai ropojančią
vabalą, žinok – jis slepia
sparnus! Gal kaip tik da-
bar jis ruošiasi savo slap-
tam skrydžiui į dangų!**

Pelkių gražuolis... kurio geriau neragauti!

Kai tik pro debesis išlenda saulė ir
nutvieskia dangų, taip ir knieti ištrūkti
į gamtą. Kas skuba prie ežero, kas į
mišką, kas į laukus ar pievas. O gal kada
susigundei užsukti į pelkę? Ne? Gaila!

Pelkė slepia daug paslapčių. Ir visai ne dėl to, kad
ir pelkė, ir paslaptis prasideda raide P. Pelkėje gali
aptikti tokių keistų ir įdomių augalų, apie kuriuos nei
knygose, nei žurnaluose dažnai nepaskaitysi. Štai kad
ir **pelkinis žinginyš!** Gražus kaip gėlė, bet... labai
pavojingas. Ar girdėjai šį vardą?

**Pelkė – ne šiaip purvas ir samanos. Tai
savotiškas gyvybės pasaulis**, tik kiek kitoks
nei miške ar pievoje. Bet reikia paskubėti – pelkėse
gyvenimas verda labai trumpai. Tik nuo gegužės vidurio
iki liepos pabaigos jose viskas apsipila žiedais, žaliuoja ir
šnabžda. Vėliau augalai peržydi, lapai pagelsta, ir atrodo,
kad gyvybė pradingo. Būtent dabar, kai pelkės dar gyvos
ir vešlios, jose žaliuoja storalapiai augalai – pelkiniai
žinginiai. Pažvelk į jų žiedus – jie primena kalijas,
kurias žmonės augina vazonuose ar gėlynuose.
Ir ne veltui – jie yra tikri giminaičiai!

Pelkinis žinginyš – tikras
pelkių gražuolis! O koks vešlus.
Gal tiktų kaip užkandis stirnoms
ar briedžiams? Bet ne! Pasirodo,
**pelkinis žinginyš labai
nuodingas!**

Papėdlapis

Žiedų burbuolė

Net miško gyvūnai jo vengia. Kodėl? Kai nužydi mažučiai žiedeliai, burbulėse pradeda augti uogos. Jos pamažu parausta, o balti papėdlapiai nudžiūva ir nukrinta. Tuomet pelkė ima šviesti ryškiai raudonomis uogų kekėmis, matomomis iš toli.

Taigi, STOP! Raudona spalva gamtoje dažnai reiškia: PAVOJUS! Pelkinis žinginyš taip pat ne išimtis: augalo uogos – nuodingos, nuodingi ir jo lapai bei šakniastiebiai. Todėl geriau šiuo augalu tik pasigrožėti ir jokių būdu neragauti. Įdomu tai, kad net paukščiai ir žvėrys žino šią taisyklę. Tik kai kurie šernai ar vandeniniai pelėnai kartais užkanda pelkinio žinginio. Manoma, kad augalas šiems gyvūnams padeda atsikratyti parazitų.

Kaip žinginyš plinta?

Labai gudriai! Gleivėtos jo uogos su lipniomis sėklomis prilimpa prie paukščių kojų ar plunksnų, o vandens bangelės padeda joms nukeliauti į naujus kraštus. Todėl pelkinis žinginyš, keliaudamas iš pelkės į pelkę, iš vieno ežero kranto į kitą, yra paplitęs visoje Lietuvoje.

**Gleivėtos ir lipnios
pelkinio žinginio sėklos**

Tad jei kada vaikščiosi po pelkėtą vietą, dairykis po kojomis – gal pamatysi šį paslaptinę pelkės karalių. Jis gražus, bet pavojingas – kaip pasaka, kurios reikia klausytis, bet ne bandyti paliesti!

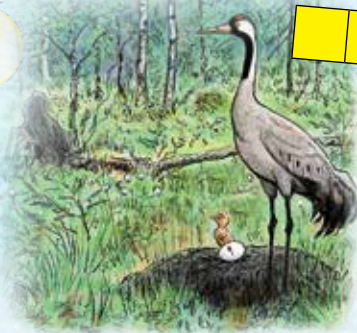
Nuotykiai

Pažvelk į paveikslėlius – ar aišku, kas juose ką veikia? Jei taip, pabandyk tai įrašyti į langelių eilutes, esančias prie piešinukų. O jei suabejojai, ar teisingą veiksmąžodį (žodį, kuris atsako į klausimą „ką veikia?“) pasirinkai, tau padės žodžiai, surašyti lelijos lape. Tada iš žaliuose langeliuose esančių raidžių eilės tvarka perskaityk žodžius. Juos įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

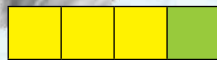
1

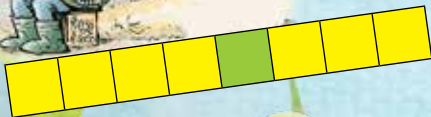
14

15

16

17

2

11

8

16

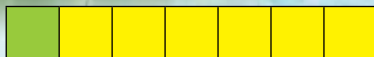
4

7

9

12

5

3

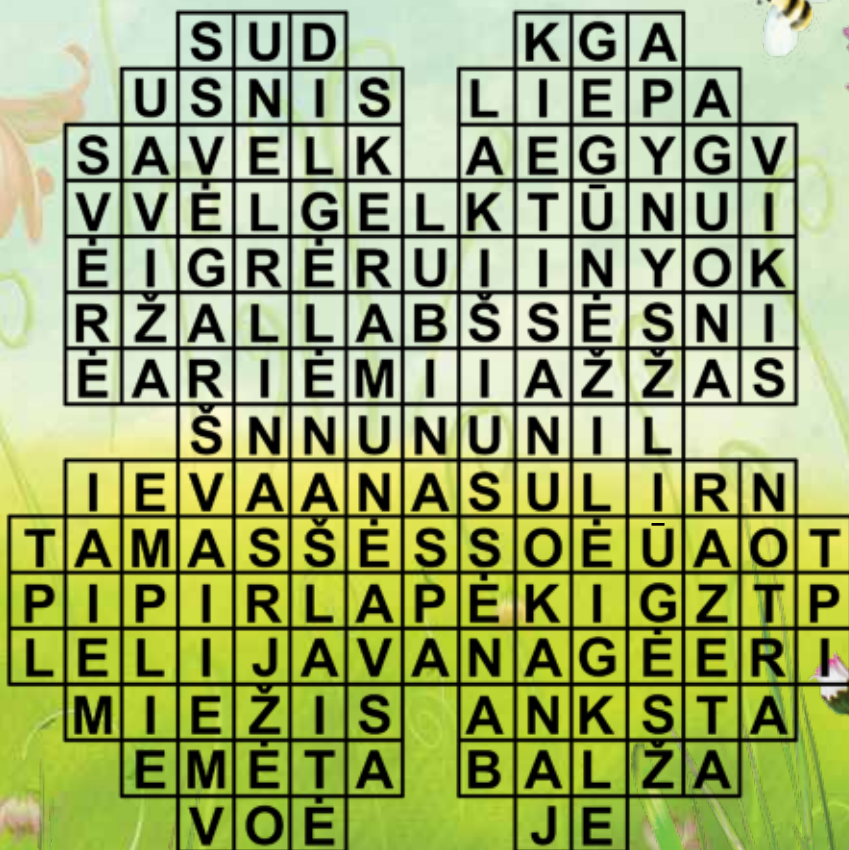
6

O ar TAU PAVYKS?

Kas pasislėpė lentelėje tarp daugybės raidžių? Žinoma, kad surašyti šie augalų pavadinimai: **usnis, dilgėlė, klevas, svėrė, aviža, garšva, ieva, tamas, pipirlapė, lelija, vanagė, miežis, mėta, našlaitė, eglė, ramunė, liepa, lakišius, kietis, nuokana, gegūnė, anksta, balža, notra, razeta, vikis, aguona, apynys, žliugė, žilė, linas, lubinas**. Kiekvieną jų suradęs lentelėje, išbrauk →, ←, ↓ kryptimis. Kai kurios raidelės gali būti išbraukiamos po du kartus. Likusias neišbrauktas raideles surikiuok eilės tvarka ir iš jų perskaityk du žodžius. Juos įrašyk į atsakymų skyrelį ir išsiųsk TUTEL.

Jei pradingtų

SPALVOS

TUTĖS
užduotėlė 3

Kas tada nutiktų? Būtų liūdna ir nyku.

O tarp suvešėjusių žolynų sunkiai įžiūrėtume tupintį kiškį, ropojančią boružę ar šliaužiančią gyvatę. Netiki? Pabandyk surasti visus šiame paveikslėlyje pasislėpusius gyvūnus ir juos suskaičiuok. TUTĖ atsakymą žino. O tu savąjį įrašyk į atsakymų skyrelį ir išsiųsk jai. Kitame žurnaliuko numeryje ji parašys, ar tavo atsakymas buvo teisingas.

Kaip PASISĖJA, jei NEŽYDI ir SĖKLŲ NESUBRANDINA?

Ir kas nėra girdėjęs apie paparčio žiedą. Ir ne tik girdėjęs, bet ir jo ieškojęs. Juk pasakojama: esą paparčio žiedas yra stebuklingas ir pražysta tik kartą per metus – trumpiausią vasaros naktį, kai švenčiamos Rasos. Sakoma, kad kas tą žiedą randa, tam ima sektis visur ir visada. Bet... kad jį rastum, naktį reikia eiti į tankų, paslaptinę mišką. Ten aplink žiedą neva šmirinėja velniukai ir pabaisiukai ir saugo jį nuo smalsių akių. Kas gi ryžtųsi tokiam nuotykiui?

Bet ramybės neduoda gausybė klausimų:

Ar paparčio žiedas labai didelis?

Kokios jis spalvos?

Ar jis švyti tamsoje?

Ar tikrai žydi tik vieną kartą per metus?

Ar jį galima nuskinti?

O tie pabaisiukai ar tikrai tokie baisūs?

Senovėje žmonės iš tiesų tikėjo, kad radęs paparčio žiedą žmogus įgyja ypatingų galių: gali pamatyti paslėptus lobius, perskaityti kitų mintis, suprasti gyvūnų ir paukščių kalbą. Kalbėta, kad stebuklingą žiedą saugo dvasia, kuri prie jo neprileidžia nė vieno žmogaus. Tačiau ši istorija – tik gražus, išgalvotas pasakojimas. Nes...

Papartis iš tikrųjų nežydi.

Tai vienas seniausių augalų Žemėje – atsirado gerokai anksčiau nei visi žydintys augalai. **Paparčiai nesubrandina sėklų – jie dauginasi sporomis.** Sporos – labai smulkūs grūdeliai, kurie tik atrodo kaip sėklos, bet jų nepavadintume tikromis sėklomis.

Sporos susiformuoja apatinėje lapų pusėje, mažose rudose dėmelėse. Ir jų ten tiek daug, kad sunku suskaičiuoti net žiūrint per didžiausią didinamąjį stiklą!

Kadangi sporos neturi maisto atsargų, jos gali sudygti tik labai derlingame dirvožemyje.

Dėl to papartis išbarsto milijonus sporų – tikisi, kad bent kelios pateks į tinkamą vietą ir pradės naują gyvenimą.

Paparčių gali rasti beveik kiekviename Lietuvos miške. Jie dažnai auga pavėsyje ir vieni, nes po plačiais jų lapais kitiems augalams nebelieka vietos. **Gyvūnai jų taip pat vengia, nes paparčiai išskiria medžiagas, kurios atbaido miško žvėris.** Taigi, nei žiedų, nei draugų, nei priešų – toks tas papartis!

Jeigu kitą kartą pasilenksi prie šio paslaptingo augalo – neskubėk ieškoti žiedo. Verčiau žvilgtelk po jo lapais. **Gal ten pamatysi mažas rudų taškelių eilutes – tikrąją paparčio paslaptį!**

Mažieji miško niekdariai

Ar kada vaikščiodamas mišku pastebėjai keistų ženklų – ruduojančią eglutę, skylutėmis išmargintą medžio kamieną, nukramtytus lapus ar šakelę su keistais guzais? Regis, miškas slepia paslaptį... Tai gali būti ženklas, kad pro čia keliavo mažieji niekdariai! Taip kartais vadinami miško kenkėjai – vabzdžiai, grybai ar net žvėreliai, kurie miškui pridarė bėdų. Tad keliaukime pas mažuosius niekdarius ir patyrinėkime, kas jie tokie ir ką veikia miške.

Kas tie miško kenkėjai?

Miško kenkėjai – tai gyvi padarai, kurie kenkia medžiams ar kitiems augalams. Jie gali sukelti ligas, silpninti ar net visiškai sunaikinti medžius. Tačiau tai nereiškia, kad jie pikti ar blogi – jie tiesiog daro tai, ką moka geriausiai. Pažinkime keletą jų:

➤ **Žievėgraužiai (kinivarpos)** – maži vabaliukai, kurie gyvena po medžio žieve. Jie išgraužia plonyčius takus, panašius į labirintus. Deja, šie takai pažeidžia medžio „kraujagysles“ – take-

lius, kuriais medis siurbia vandenį ir maisto medžiagas. Jei šių vabaliukų per daug – medis ima silpti ir net gali žūti.

➤ **Sprindžiai** – vikšrai, kurie sugraužia beveik visus medžio lapus. Toks medis tampa silpnas ir pažeidžiamas, nes negali kvėpuoti ir kaupti energijos. Kiti vabalai – lapsukiai – susuka lapus į vamzdelius ir medis dūsta.

➤ **Pušinis pjūklelis** – ne musė, bet panašus į musę. Jis – ne tikras pjūklelis, bet mažas vabaliukas, kurio vikšreliai sugraužia pušų spyglius. Pušiniai pjūkleliai taip godžiai puotauja, kad medis lieka „nuogas“ ir nudžiūsta.

➤ **Grybai** – tik ne tie, kurių dedame į sriubą! Kai kurie grybai puola medžių šaknis ir sukelia puvimą. Nors iš išorės medis gali atrodyti sveikas, iš vidaus jis jau serga. Visi grybai pamažu ardo celiuliozę, negyvą medieną, taip daro ir briedžiukai – labai simpatiški grybai.

Briedžiukas

Kinivarpy takai medžio kamieno

Kai tokių padarų miške atsiranda per daug, jie ima elgtis kaip tikri niekdariai – vienus medžius susargdina, kiti dėl jų nudžiūsta, o visas miškas ir ekosistema silpnėja ir netenka pusiausvyros. Bet palauk... gal jie ne visada blogi?

Nors šie vabaliukai ir grybai atrodo kaip miško blogiukai, gamtos pasaulyje viskas turi savo paskirtį. Dažniausiai jie puola senučius ar jau sergančius medžius – tokius, kuriems jau ir taip sunku gyventi. Ir tai nėra blogai – gamta taip tvarkosi pati. Taigi jie padeda miškui atsinaujinti: seni medžiai nugriūna, o jų vietoje išdygsta nauji, arba ant virtuolių ir sausų medžių auga kerpės, grybai, gyvena įvairūs vabalai ir peri paukščiai.

Kinivarpų išgraužos ant žievės

Kartais taip nutinka ir dėl klimato pokyčių, sausros ar per tankiai augančių vienos rūšies medžių. Tuomet žmonėms tenka įsikišti ir padėti miškui sveikti. Mes galime pagelbėti miškui sodindami įvairesnių medžių, iškirsti jau nudžiūvusius, o kartais net naudoti vabzdžių gaudykles ar kitas apsaugos priemones niekdarių gaumui kontroliuoti. Bet geriausia apsauga – sveikas ir įvairus miškas, kuriame visi gyviai randa savo vietą.

Miške gyvena tūkstančiai rūšių – kiekviena jų dalyvauja sudėtingame gyvenimo rate. Net vadinamieji kenkėjai kartais atlieka labai svarbius darbus. Kaip tu gali padėti? Myli mišką? Saugok jį!

Medienos ardytojas gleivūnas

Nešiukšlink, nelaužyk šakų, eik tik takais, nesidairyk iš arti po paukščių lizdus ir jų neniokok. Žinoti yra naudinga, todėl domėkis gamta. Kuo daugiau žinosi, tuo labiau suprasi, kaip viskas miške susiję. Ir prisimink – stebėk, tačiau netrukdyk.

Būk tas, kuris ne tik tyrinėja mišką, bet ir padeda jam gyventi. Miškas už tai tau padėkos vėjo šiurenamos viršūnėmis ir visiems teikdamas tyrą orą. Miške visi turi savo vietą.

Svarbiausia – pusiausvyra ir pagarba gamtai. **Juk net mažiausias vabaliukas gali būti nepaprastai svarbus.** Maži darbai – dideli pasiekimai, kiekvieno iš mūsų darbai yra svarbūs.

Iki pasimatymo miške!

Parengė
Jolita Šliakienė

Valstybinių
miškų
urėdija
#DorbasKurMylime

Kas tie akliai?

Tik pažvelk, koks dailus vabzdys. Kokios gražios didelės, blizgančios jo akys, raibuliuojančios tarsi vaivorykštė saulės šviesoje. Bet oi! Kas gi čia? Kas taip skaudžiai įgėlė? Tai šio gražuolio darbas.

Šie skaudžiai geliantys vabzdžiai priklauso sparvų šeimai ir yra vadinami akliais. Karštomis vasaros dienomis jų gali aptikti miškuose, laukuose, pievose, sodybose, prie vandens telkinių. Tik susitikimas su akliais gali būti labai nemalonus. Aklių patinai minta žiedų nektaru ir žydinčių augalų žiedadulkėmis, tad nepalauja skraidyti nuo vieno žiedo prie kito. O štai aklių patelės...

Aklių patelės visą vasarą skraidydamos ieško kam galėtų įgelti ir prisisiurbti kraujo. Nors šie vabzdžiai turi dides gražias akis, bet spalvų neskiria. Užtat puikiausiai pastebi didelius judančių gyvūnų arba žmonių siluetus ir juos puola. O aklių įgėlimas laba-a-a-a-a-i skausmingas. Net nepajunti, kaip įgėlus vabzdžiui nevalingai pliaukšteli per jį ranka.

Aklių patelių burna yra pritaikyta pradurti odą ir siurbti kraują. Patelės lengvai įgelia ne tik žmogui, bet ir elniui, arkliui, karvei bei kitiems gyvūnams.

Siurbdamos kraują aklės tarsi apanka – nieko aplink nemato, į nieką nekreipia dėmesio, todėl taip užsiėmusias jas galima net suimti rankomis. Matyt, dėl to šie vabzdžiai ir gavo aklių vardą.

Jeigu aklės niekas nenubaido ar nepriploja, vienu sykiu ji gali išsiurbti iki 20 miligramų kraujo – tiek, kiek išsiurbia 70 uodų. Aklių patelėms kraujo reikia dėl tos pačios priežasties kaip ir uodėms. Kokios? Ogi dėl būsimų vaikučių. Taigi apvaisintos aklės nieko nelaukdamos puola ieškoti aukos.

Kiaušinius aklės deda krūvelėmis. **Kiekvienoje krūvelėje jų galima suskaiciuoti nuo šimto iki tūkstančio.** Po poros savaičių iš kiaušinėlių išsiritą lervos, kurios gyvena dirvožemyje ir yra labai plėšrios. Aptikusios sraigčių ar sliekelių, juos dažnai sudoroja iki paskutinio gabalėlio.

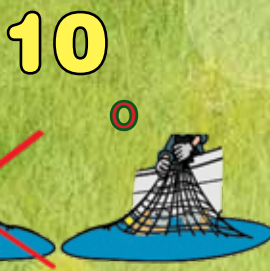
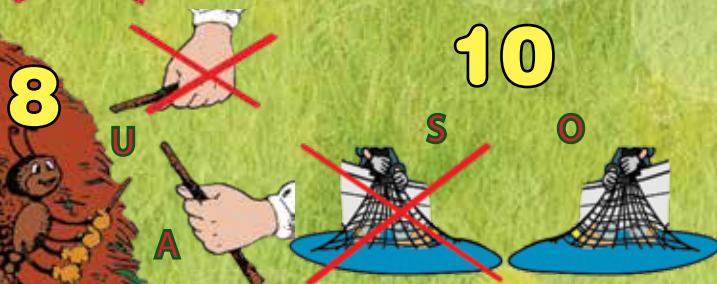
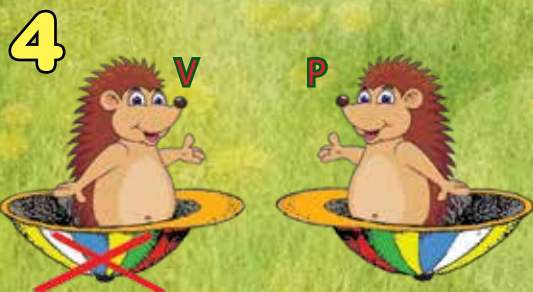
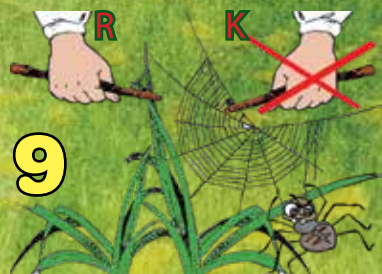
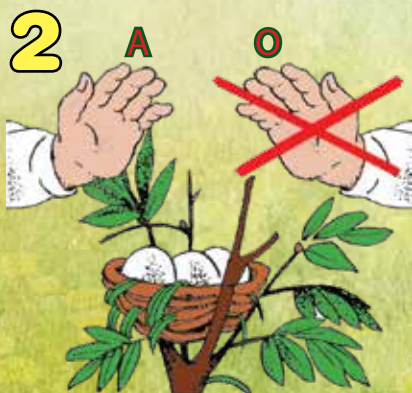
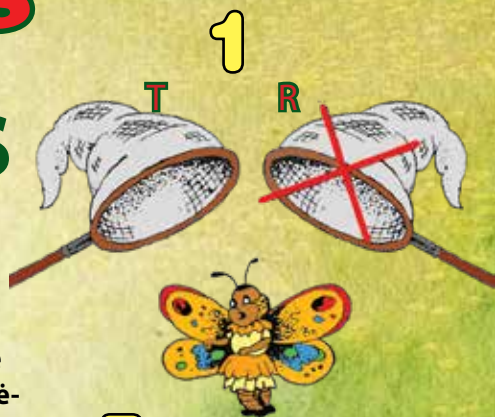
Suaugusios ir subrendusios aklių lervos virsta lėliukėmis ir pasislepia kokone. Jame išbuvusios 1–3 savaites, išlenda iš kokono, tiesina ir džiovina sparnus, o po kelių valandų pakyla į orą.

Skraido šie vabzdžiai susibūrę dideliais spiečiais virš pievų ar medžių viršūnių, kol susiporuoja. Taip ir sukasi gamtos ratas.

Tikras gamtos draugas

Vasara vasarėlė! Jos metu daug laiko praleidžiame gamtoje. O kaip joje elgiamės? Pažiūrėk į paveikslėlius ir pagalvok, kaip tu, būdamas gamtoje, kiekvienu atveju elgtumeisi – darytum taip ar nedarytum. Tada išrink paveikslėlius, kuriuose pavaizduotas blogas elgesys, o iš jų raidelių sudėk du žodžius. Įrašyk juos į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEL.

TUTĚS 5 užduotė!

A cartoon illustration of a red squirrel with a large bushy tail, jumping joyfully while holding a green nut in its right paw. The background shows green foliage and a blue sky.

	M	Ě		Y	N	Ě			
K	I	Š	K		S				
	Š	V	E		D	R	A	S	
			S		R	U	Z	D	Ě
								L	Ě
	M	U		M	I	R	Ě		
K	E	L		A	S				
O	N	D		T	R	A			
V	O			E	R	Ě			
		R		M	U	N	Ě		
D	U			I	A				
		Š		R	K	A			
V	O			A	S				
		Ž		L	T	Y	S		

BITĖS, kurios neturi avilių

Kai atkeliauja vasara, gamta pasidabina pačiomis gražiausiomis spalvomis. Pievos, pakelės, kalvos, miškai ir net pelkės pasipuošia tūkstančiais žiedų. Vieni raudoni kaip uogos, kiti balti kaip debesėliai, dar kiti kvepia saldžiau už saldinius. Visi gražūs – tarsi iš pasakos! Mus šie žiedai džiugina, o bitutėms – tai tikras gardžiųjų gėrybių turgus! Vos tik pateka saulė, mažosios darbuotės išsiruošia į kelionę – lakioja nuo vieno žiedelio prie kito, rinkdamos žiedadulkes ir nektarą. Bet štai kas įdomiausia: ne visos skuba atgal į avilius!

Taip, taip! Kai kurios bitės gyvena ne aviliuose, o urveliuose po žeme. Jos vadinamos žeminėmis bitėmis. Nori jas pamatyti? Tuomet ieškok jų senuose pievų plotuose, smėlingose kalvelėse, upelių krantų skardžiuose. Tik reikia gerai įsižiūrėti – jos mažos, vikrios ir labai darbščios. Šios bitelės gyvena po vieną arba mažomis grupelėmis. Kai tik pavasarį pradeda šviesti saulė, jos išskrenda ieškoti vietos savo būstui. Nutūpusios apžiūri, pamatuoja vietą ir tada kibte kimba į darbus – pradeda kasti urvelį.

Bitė iškasa maždaug 2–3 centimetrų gylio urvelį, o žemę iškelia į paviršių, tarytum būtų ne vabzdys, o mažutis ekskavatorius. Nors darbas sunkus, bitutė vis stabteli apsivalyti kojeles, atsipūsti – ir vėl rausia. Kai urvelis paruoštas, jo šonuose darbštuolė įrengia net iki 8 mažų kamerų, tarsi mažyčių kambariukų. Bet tai dar ne pabaiga! Dabar metas ieškoti žiedadulkių. Kai bitė grįžta su pilnais nešuliais, nuskuba į urvelį. Jei gyvena viena – viskas paprasta. Bet jei šeima didesnė – prie įėjimo gali stovėti sargas – kita bitutė. Ji tikrina, ar grįžtantis vabzdys savas. Ir tik tada leidžia vidun.

Skirtingai nei aviliuose gyvenančios bitės, žeminės bitės nekrauna korių. Atneštas žiedadulkes ir nektarą jos suvynioja į mažus kamuolėlius ir palieka urvelio kameroje. Ant kiekvieno kamuolėlio motinėle padeda po vieną kiaušinėį. Iš jo išsiritą lervutę, minta tuo kamuolėliu ir taip auga, kol tampa tikra bite.

Gal skraido mažiau nei medaus bitės, gal ir medaus neneša – bet žeminės bitutės yra labai svarbios gamtai! Jos apdulkina laukinius augalus, prisideda prie pievų žydėjimo ir padeda gamtai išlikti gyvai ir spalvingai. Kitą kartą, kai žvalgysies po pievas ar kalvas, žiūrėk po kojomis. Galbūt kaip tik ten tyliai, nepastebimai dirbuojasi mažytė žeminė bitė – gamtos stebukladarė, gyvenanti savo požeminiame pasaulyje.

ŽAIBUOJA! AR ŽAIBAS TOLI?

Ar esi kada nors žiūrėjęs pro langą, kai lauکه blyksteli dangus ir tuoj pat pasigirsta baisus trenksmas? Gali būti, kad tada norėjosi pasislėpti po antklode! Bet ar žinėjai, kad žaibai yra vienas įdomiausių ir įspūdingiausių gamtos reiškinių?

Kas yra žaibas?

Žaibas – tai milžiniška elektros kibirkštis, kuri išsikrauna tarp debesų arba tarp debesies ir žemės. Kai debesyse susikaupia labai daug elektros krūvių, jie pradeda „ieškoti“ kelio, kaip išsikrauti. Ir kai tik randa, būūūm! – pasirodo žaibas! Jis juda taip greitai, kad vos spėjame pamatyti blyksnį. O temperatūra žaibo viduje gali būti net penkis kartus karštesnė už Saulės paviršių! Įsivaizduok – daugiau nei 30 000 laipsnių šilumos! Net metalo gabalas tokio karščio neišvertų.

O kas tas griaustinis?

Po žaibo trenksmo dažniausiai išgirstame ir griaustinį. Bet kodėl griaudžia? Tai paprasta: kai žaibas „iššauna“, oras aplink jį labai greitai įkaista ir išsiplečia. Tas staigus oro judėjimas sukelia garsą, kurį mes vadiname griaustiniu. Įdomu tai, kad žaibą mes pamatome pirmiau, o garsą išgirstame tik po kelių sekundžių. Taip yra todėl, kad šviesa keliauja daug greičiau nei garsas.

Kaip sužinoti, ar žaibas toli?

Yra labai paprastas būdas sužinoti, kiek toli nuo mūsų trenkė žaibas. Kai tik pamatysi žaibą, pradėk skaičiuoti: „vienas, du, trys...“. Ir kai išgirsi griaustinį – sustok. Tą skaičių padaugink iš trijų, ir sužinosi, kiek kilometrų nuo tavęs trenkė žaibas. Pavyzdžiui, jei suskaičiavai iki 5, tai žaibas trenkė maždaug 15 kilometrų nuo tavęs.

Ar žaibai pavojingi?

Taip, žaibai gali būti labai pavojingi, jei jų nepaisysime. Todėl per audrą reikia laikytis keleto svarbių taisyklių:

- ▶ Neik į lauką, ypač į atvirą vietą ar prie vandens.
- ▶ Neužsibūk po vienišu medžiu – jis gali pritraukti žaibą.
- ▶ Išjunk elektrinius prietaisus ir nečiuopinėk metalinių daiktų.
- ▶ Geriausia vieta būti per audrą – viduje, namuose arba automobilyje.

Bet nereikia bijoti! Jeigu laikysiesi taisyklių, būsi visiškai saugus. Be to, dauguma žaibų trenkia toli nuo žmonių.

Lytutės Nr. 242 užduotėlių atsakymai

1 NUOSTABŪS

JAUNIKLIAI

2 AR ŽINAI?

GYVI SIMBOLIAI

3 PĖDSAKAI

1

4 KAS LIZDELIO ŠEIMININKAS

LIEPSNELĖS

5 KAS ČIA NETINKA?

NETINKA PELĖSIS, NES ŠIS
PAVADINIMAS NESUSIJĘS
SU PELE.

5 KAS?

SLYVA

NEžinojai?

Šiltą, giedrą dieną
medvarlė būna
šviesiai žalia, o
šaltą, vėsią ar apsi-
niaukusią dieną –
rudo arba tamsiai
pilko atspalvio.

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

4

5

6

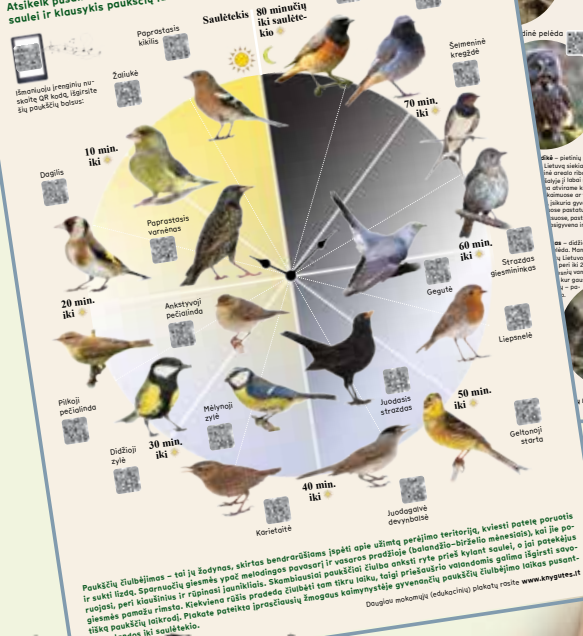
Plakatai „Paukščių
laikrodis“ su paukščių
balsų įrašais ir „Kaip
prisivilioti pelėdą“ su
patarimais, kaip gaminti
inkilą ir kaip į savo sodybą
ar kaimynystę prisivilioti
pelėdą!

Kaip prisivilioti PELĖDĄ

Paukščių LAIKRODIS

Atsikel pusantros valandos iki patekant
saulėi į klausykis paukščių laikrodžio garsų!

Paukščių žiūbėjimas – tai jų šuonys, skirtas bendravimui (gėsi apie užimtą teritoriją, kvesti osete parvoti ir sukli žada, sprendimų gėmės ypač maldingose savyse) ir vėores pradžioje (baldandis-būrdžia mėsosiais), kai jie pr-
raujosi, perli klijavisi ir rūpinasi jauničiais. Škambliausi paukščiai čiuba anksti rytė prieš kylančią saulę, o jai patekėjusi
gėmės pomažu rimsta. Kėkėvė rėlis pradedo čiubėti tam tikru toiku, taigi priskandė vėitandis gėmės užgėsi sav-
tiką paukščių laikrodį. Patekte patikite įrašus kaimynystę gyvenančių paukščių žiūbėjimo gėmės pusant-
ros valandos iki saulėtekio.

Lututės

2025 m. Nr. 6 (243)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Aušra Tamošiūnienė, VšĮ „Saulašarė“
Atsakingoji redaktorė Inesa Oranskytė
Dizainerė Kristina Saveljeva
Viršelyje – erelis žuvininkas
Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
leidyklos, Shutterstock, Freepik,
Pixabay, Dreamstime fotobankų
Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
48196 Kaunas
Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
Tiražas – 2 500 egz.
El. paštas zurnalai@lutute.lt
Interneto svetainė www.lutute.lt

Plakatus ieškok
www.knygutes.lt

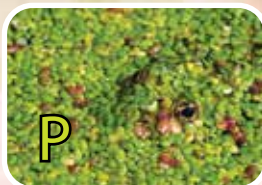
MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Moko vaikus pelėdą“ įgyvendinimą (rubrikas „Pa-
žink gamtą“, „Pėdekys“, „Gamtos paslaptys“, „Idomūs gyvū-
nai“, „Idomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“)
18 000 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

Ne kiekvienas

TUTĖS
užduotėlė 6

Ar matai nuotraukas, kurios suskirstytos į 7 grupes? Kiekvienoje grupėje yra po 3 nuotraukas, pažymėtas raidėmis. O dabar tau tereikia gerai įsižiūrėti į jas ir iš kiekvienos grupės išsirinkti tą, kurioje matai pasislėpusį koki nors gyvūną. Iš visų eilės tvarka išrinktų nuotraukų raidžių sudėk žodį. Įrašyk jį į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

Lututė - **IŠMANUSIS** žurnaliukas vaikams apie gamtą!

Jeigu **Lututė**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Prenumeruok
Lututė 2025 metais
ir tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

Kiekviena
numeryje rasi
filmukų
apie įvairius
gyvūnus!

Prenumeruoti gali
www.knygutes.lt
ir visuose
Lietuvos pašto
skyriuose.

IŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!